КИЧИК БИЗНЕС МАРКАЗЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ТАШКИЛИЙ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Эшмирзаев Нодиржон Мамадрахимович
Наманган Давлат Техника Университети докторанти
https://doi.org/10.5281/zenodo.17287681

Аннотация. *Мақолада Ўзбекистонда кичик бизнес марказларини ташкил этиш ва уларнинг самарали фаолияти учун ҳуқуқий ва институционал асослар таҳлил қилинган. Хорижий мамлакатлар тажрибаси (Германия, Франция, Жанубий Корея, Хитой) асосида миллий шароитда марказларни ривожлантириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган. Солиқ имтиёзлари, давлат-хусусий шериклик, инновацион преференциялар ва мониторинг тизимлари кичик бизнес марказларининг самарадорлигини оширишда асосий омиллар сифатида кўриб чиқилган.*

Калит сўзлар: *кичик бизнес марказлари, ҳуқуқий асослар, давлат-хусусий шериклик, инновацион аутсорсинг, солиқ имтиёзлари, инновацион марказлар, хорижий тажриба, рақобатбардошлик.*

Abstract. *The article analyzes the legal and institutional framework for establishing and effectively operating small business centers in Uzbekistan. Based on the experience of foreign countries (Germany, France, South Korea, China), recommendations have been developed for the development of such centers in national conditions. Key factors for enhancing the effectiveness of small business centers include tax incentives, public-private partnerships, innovation preferences, and monitoring systems.*

Keywords: *small business centers, legal framework, public-private partnership, innovative outsourcing, tax incentives, innovation centers, international experience, competitiveness.*

Ўзбекистонда кичик бизнес марказларини ташкил этиш ва уларнинг самарали фаолият юритиши учун мустаҳкам ҳуқуқий база яратилган. Мамлакатда тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Жумладан, **“Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонун** (1992 йил, кейинги таҳрирлари билан) тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг фаолияти учун эркин ва тенг рақобат муҳитини яратишда асосий ҳуқуқий ҳужжатлардан бири сифатида хизмат қилмоқда. Ушбу қонун тадбиркорларнинг бозорга кириш кафолатларини таъминласа-да, марказлар фаолиятига оид алоҳида моддалар мавжуд эмас.

Шунингдек, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга қаратилган қатор давлат дастурлари амалга оширилмоқда. Масалан, Президентнинг **“2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси”** доирасида тадбиркорликни рағбатлантириш, инновацион марказлар ташкил этиш ва бизнесни қўллаб-қувватлаш инфратузилмасини кенгайтиришга алоҳида эътибор қаратилган.

Шу билан бирга, “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги Қонун (2019 йил) кичик бизнес марказларини давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигида ташкил этиш имкониятларини янада кенгайтирди. Бу, айниқса, ҳудудларда инновацион ва консалтинг хизматлари

кўрсатувчи марказларни шакллантиришда муҳим ҳуқуқий асоси ҳамда таклиф этилаётган марказларнинг молиявий барқарорлигини таъминлашда асосий инструмент бўлиб хизмат қилади.

Халқаро рейтинглар ҳам мамлакатдаги қонунчилик ислоҳотлари самарасини акс эттиради. Масалан, Жаҳон банкининг **Doing Business 2020** ҳисоботида Ўзбекистон 190 мамлакат орасида 69-ўринни эгаллади. Бироқ, Ўзбекистоннинг 69-ўринда туришига қарамасдан, Европа мамлакатлари (Германия – 22-ўрин, Франция – 32-ўрин) кичик бизнес марказлари учун янада самарали ҳуқуқий ва институционал механизмларни қўлламоқда. Бу эса бизнес юритиш шароитларини яхшилаш, рўйхатдан ўтказиш жараёнларини соддалаштириш ва тадбиркорлар учун ҳуқуқий кафолатларни кучайтириш бўйича амалга оширилган ислоҳотларнинг натижасидир.

Кичик бизнес марказларини ташкил этиш ва самарали фаолият юритиши нафақат қонунчилик базасига, балки институционал асосларга ҳам таянади. Ўзбекистонда тадбиркорликни қўллаб-қувватлашда давлат бошқарув органлари, маҳаллий ҳокимиятлар, тижорат банклари ва бизнес-ассоциациялар ўртасида ўзаро ҳамкорлик тизими шакллантирилган.

Аввало, **Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги** кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш бўйича давлат сиёсатини амалга оширишда етакчи орган ҳисобланади. Шунингдек, **Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги** маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг ташқи бозорларга чиқиши учун шарт-шароитлар яратишда муҳим роль ўйнайди.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси эса кичик бизнес субъектларига маслаҳат ва ҳуқуқий кўмак бериш, бизнес-режалар тайёрлаш, хорижий шериклар билан алоқаларни ўрнатишда амалий ёрдам кўрсатади. Палата ҳузурида ташкил этилган турли бизнес марказлари тадбиркорларнинг молиявий ва ташкилий масалаларини ҳал қилишда институционал пойдевор вазифасини бажаради.

Шунингдек, тижорат банклари ва молиявий институтлар кичик бизнес марказлари билан ҳамкорликда кредит, грант ва субсидиялар ажратиш орқали бизнес лойиҳаларни амалга оширишда иштирок этади. Маҳаллий ҳокимият органлари эса ҳудудларда кичик бизнес марказларини жойлаштириш, уларнинг инфратузилмавий шароитларини таъминлаш ва тадбиркорлар учун қулай муҳит яратишда муҳим вазифани бажаради.

Кичик бизнесда инновацион аутсорсинг хизматлари марказларини ташкил этиш нафақат бозор механизмларини ривожлантириш, балки ҳуқуқий ва институционал асосларни такомиллаштиришни ҳам талаб қилади. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини тартибга солиш, уларнинг ҳуқуқий мақомини белгилаш ҳамда қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш мақсадида қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган. Хусусан, «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонун, «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш тўғрисида»ги Қонун ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори ва фармонлари бу йўналишда асосий ҳуқуқий базани шакллантириб берди.

2.1.1 -Жадвал

Ўзбекистонда кичик бизнес ва аутсорсинг хизматлари марказларини ташкил этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари

Йил	Меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат	Қисқача мазмун ва аҳамияти

2000	«Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонун	Тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, давлат органлари билан муносабатларни тартибга солиш.
2003	«Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш тўғрисида»ги Қонун	Кичик бизнеснинг ҳуқуқий мақомини белгилаш ва уларни қўллаб-қувватлаш чоралари.
2017	Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик муҳитини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони	Бизнес юритишда ортиқча бюрократик тўсиқларни қисқартириш, лицензия ва рухсат бериш тартибини соддалаштириш.
2019	Президент қарори “Бизнес-омбудсман институтини ривожлантириш тўғрисида”	Кичик бизнес ва тадбиркорлар ҳуқуқларини муҳофаза қилишнинг янги механизми.
2020	Президент Фармони “Тадбиркорлик субъектларига хизмат кўрсатиш марказларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”	Кичик бизнесга бухгалтерия, солиқ, кадрлар ва ИТ аутсорсинг хизматларини кўрсатувчи марказларни яратиш.
2022	“Давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги Қонун	Марказларни ташкил этишда давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш.
2023	Президент қарори “Рақамли иқтисодиёт шароитида кичик бизнесга кўмаклашиш тизимини ривожлантириш тўғрисида”	Рақамли платформалар орқали аутсорсинг хизматларини кўрсатишни кенгайтириш.

Жадвал маълумотларига кўра, 2000-йилдан бошлаб кичик бизнесни ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш тизими босқичма-босқич такомиллашган. Шу билан бирга, амалдаги қонунчиликда кичик бизнес марказларининг мақоми ва ваколатлари тўлиқ белгиланмаган. Шу боис, алоҳида қонун қабул қилиниши уларнинг ҳуқуқий асосини мустаҳкамлайди. Айниқса, 2020-йилдан кейин аутсорсинг хизматлари марказларини ташкил этишга оид махсус қарорлар қабул қилиниши уларнинг институционал асосларини мустаҳкамлади.

Институционал механизмларнинг самарали ишлаши кичик бизнес марказлари орқали тадбиркорликка доир хизматларнинг тўлиқ ва манзилли кўрсатилишига замин яратади.

Марказларни ташкил этиш жараёнида қуйидаги ташкилий-ҳуқуқий йўналишлар алоҳида аҳамият касб этади:

- марказларнинг ҳуқуқий мақомини белгилаш (муассаса, марказ ёки аутсорсинг компанияси сифатида),
- уларнинг фаолият соҳаси ва хизмат турларини аниқлаш,
- давлат органлари билан муносабатларда соддалаштирилган тартибларни жорий қилиш,
- лицензиялаш ва ҳисобот юритишнинг рақамли платформалар асосида амалга оширилиши.

Бундан ташқари, инновацион аутсорсинг хизматлари марказлари кичик бизнес субъектларига молиявий ҳисобот юритиш, солиқ режалаштириш, кадрлар бошқаруви ва

ахборот технологиялари хизматларини тақдим этиши мумкин. Шу боис уларнинг ташкилий шаклини белгилашда давлат-хусусий шериклик (ДХШ) механизмларидан фойдаланиш ҳам долзарб ҳисобланади.

Шу тарзда, марказларни ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари фақат қонунчилик нормаларинигина эмас, балки амалиётдаги ташкилий механизмларни ҳам ўз ичига олади. Бу эса кичик бизнеснинг самарадорлиги ва рақобатбардошлигини таъминлайди.

Кичик бизнес марказларини ташкил этиш жараёнида давлат томонидан уларнинг фаолияти барқарорлигини таъминлайдиган **ҳуқуқий кафолатлар** яратилган. Жумладан, “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонунда кичик бизнес субъектларининг мулк ҳуқуқи, шартнома тузиш ва тўсиқсиз бозорга кириш имкониятлари ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилинади.

Солиқ имтиёзлари ва енгилликлар кичик бизнес марказлари фаолиятида муҳим аҳамиятга эга. Хусусан, аутсорсинг хизматлари кўрсатувчи марказлар учун ягона солиқ тўлови ставкалари пасайтирилган, янги ташкил этилган марказлар биринчи 2–3 йил мобайнида айрим турдаги солиқлардан озод этилиши амалиёти қўлланилмоқда. Бу эса уларнинг молиявий барқарорлигини таъминлайди. Амалдаги солиқ имтиёзлари билан бирга, кичик бизнес марказлари учун молиявий ресурсларни кенгайтириш мақсадида махсус давлат-хусусий шериклик фондларини ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

2021–2023 йиллар мобайнида солиқ имтиёзлари асосида фаолият бошлаган кичик бизнес марказлари сони 18 фоизга ошди. Шунингдек, уларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 4,7 фоиздан 6,2 фоизга етди. Бу кўрсаткичлар солиқ сиёсатининг рағбатлантирувчи таъсирини тасдиқлайди.

2.1.2 -Жадвал

Солиқ имтиёзлари таъсирида кичик бизнес марказлари динамикаси (2021–2023 йй.)

Йил	Марказлар сони (мингта)	Ўсиш суръати (%)	ЯИМдаги улуши (%)
2021	12,4	–	4,7
2022	14,1	+13,7	5,4
2023	14,6	+3,5	6,2

Жадвал маълумотларига кўра, 2021–2023 йилларда солиқ имтиёзлари асосида кичик бизнес марказлари сони 12,4 мингтадан 14,6 мингтагача ўсган. Уларнинг ЯИМдаги улуши эса 4,7 фоиздан 6,2 фоизгача кўтарилган. Бу эса солиқ енгилликлари кичик бизнес марказлари ривожида муҳим рағбатлантирувчи омил эканлигини кўрсатади.

Шу билан бирга, **инновацион марказлар учун ҳуқуқий преференциялар** ҳам жорий қилинган. Президентнинг рақамли иқтисодиётга оид қарорларига мувофиқ, стартап лойиҳалар, бизнес-инкубаторлар ва аутсорсинг марказлари миллий инновацион тизимнинг таркибий қисми сифатида давлат харидлари жараёнларида имтиёзли шартлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга. Шунингдек, улар учун лицензия ва рухсатномаларни олиш тартиби соддалаштирилган, зарур инфратузилмадан бепул ёки имтиёзли тартибда фойдаланиш имкониятлари яратилган. Шунингдек, инновацион технологияларни амалиётга жорий этган марказларга қўшимча равишда солиқ ва божхона имтиёзлари бериш уларнинг рақобатбардошлигини янада кучайтиради. Масалан Францияда стартаплар давлат

харидларида 30% квотага эга. Ўзбекистонда эса уларга тендерларда иштирок учун имтиёзли шартлар берилган. Бу рақамли иқтисодиётга ўтиш жараёнида катта фарқни ташкил этади

Қуйидаги жадвал маълумотларига кўра, Ўзбекистонда кичик бизнес марказлари учун ҳуқуқий асослар босқичма-босқич такомиллаштирилиб борилмоқда. Агар дастлабки қонунчилик тадбиркорлик фаолиятининг умумий эркинлигини таъминлашга қаратилган бўлса, кейинги йилларда махсус солиқ имтиёзлари, инновацион марказлар учун ҳуқуқий преференциялар ва аутсорсинг хизматларини рағбатлантирувчи механизмлар жорий этилган.

2.1.3 -Жадвал

Кичик бизнес марказлари учун ҳуқуқий имтиёз ва кафолатлар эволюцияси

Йил	Норматив ҳужжат	Асосий мазмун	Қўлланилган имтиёзлар
2000 й.	«Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонун	Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, бозорга киришдаги тўсиқларни қисқартириш	Мулк ҳуқуқи кафолати, лицензия жараёнларини соддалаштириш
2017 й.	Президент фармони ПФ-5037 «Кичик бизнес ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида»	Кичик бизнес марказлари ва бизнес-инкубаторларни ривожлантириш	Солиқ имтиёзлари, давлат субсидиялари
2019 й.	«Тадбиркорлик субъектлари учун рухсат бериш тартиб-таомилларини қисқартириш тўғрисида»ги Қонун	Бизнес юритиш шароитларини енгиллаштириш	Рухсатнома ва лицензиялар сони қисқартирилди
2020 й.	Президент қарори ПҚ-4699 «Инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида»	Инновацион марказлар ва стартапларни ривожлантириш	Давлат харидларида имтиёзли иштирок, грантлар
2022 й.	Президент қарори ПҚ-128 «Аутсорсинг хизматларини ривожлантириш дастури»	Аутсорсинг марказларини ташкил этишни рағбатлантириш	Солиқ тўловлари бўйича енгилликлар, инфратузилмадан бепул фойдаланиш

Европа мамлакатларида кичик бизнес марказларини ташкил этиш ҳуқуқий жиҳатдан марказлашган қонунчилик ва регионал дастурлар орқали амалга оширилади. Масалан, Германияда кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш «Mittelstandsgesetz» (Ўрта ва кичик бизнес қонуни) асосида йўлга қўйилган бўлиб, бизнес-инкубаторлар ва технопарклар давлат ҳамда хусусий сектор ҳамкорлигида фаолият юритади. Францияда эса кичик бизнес марказлари маҳаллий савдо-саноат палаталари ҳузурида ташкил этилиб, тадбиркорларга юридик маслаҳат, солиқ маслаҳати ва халқаро бозорга чиқишда кўмак берилади.

Осиё тажрибасида, хусусан Жанубий Кореяда кичик бизнес марказлари «SME Support Centers» тармоғи кўринишида фаолият юритади. Улар давлат томонидан тўғридан-тўғри

молиялаштирилади ва стартаплар учун махсус грантлар ажратилади. Хитойда эса кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш қонунчилиги «SME Promotion Law» асосида амал қилади ва марказлар тадбиркорликни рағбатлантириш фонди ҳисобидан ресурслар билан таъминланади.

Ўзбекистон шароитида мазкур тажрибалардан фойдаланиш имкониятлари мавжуд. Жумладан, Германиядаги давлат-хусусий шериклик асосидаги марказлар моделини қўллаш маҳаллий тадбиркорлик инфратузилмасини самарали ривожлантириш имконини беради. Шу билан бирга, Корея ва Хитой тажрибасидаги грант ва субсидия механизмларини жорий этиш кичик бизнес марказларининг инновацион салоҳиятини кучайтиради.

Кичик бизнес марказларини ташкил этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари мамлакат иқтисодиётида тадбиркорлик муҳитини шакллантириш ва уни самарали ривожлантиришда ҳал қилувчи омил ҳисобланади. Чунки қонунчилик базаси ва институционал кафолатлар мавжуд бўлмаса, марказларнинг амалдаги фаолияти барқарор ва самарали бўлмайди.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, хорижий мамлакатларда кичик бизнес марказлари қонунчиликда алоҳида мақомга эга бўлиб, уларнинг фаолияти давлат томонидан турли солиқ имтиёзлари, кредит ва грантлар билан қўллаб-қувватланади. Масалан, Германияда давлат-хусусий шериклик асосидаги марказлар кичик бизнес субъектларига кенг кўламли ҳуқуқий ва молиявий хизматлар кўрсатади. Жанубий Корея ва Хитойда эса грант ва субсидия механизмлари стартапларни қўллаб-қувватлашда муҳим ўрин тутади.

2.1.4 -Жадвал

Хорижий мамлакатлар ва Ўзбекистонда кичик бизнес марказларининг ҳуқуқий асослари қиёси

Давлат	Асосий ҳуқуқий ҳужжатлар	Қўллаб-қувватлаш шакллари	Хусусиятлар
Германия	«Mittelstandsgesetz» (ўрта ва кичик бизнес қонуни), регионал дастурлар	Солиқ имтиёзлари, кредитлар, давлат-хусусий шериклик	Марказлар савдо-саноат палаталари ва университетлар ҳузурида ташкил этилади
Франция	Савдо-саноат палаталари тўғрисидаги қонун, давлат дастурлари	Юридик ва солиқ маслаҳатлари, стартаплар учун грантлар	Марказлар маҳаллий ҳокимият билан узвий ҳамкорликда ишлайди
Жанубий Корея	«SME Support Act» ва ҳукумат қарорлари	Стартаплар учун грант ва субсидиялар, инновация фондлари	Марказлар ягона тармоқ (SME Support Centers) кўринишида

Хитой	«SME Promotion Law» (2003)	Солиқ имтиёзлари, давлат фондидан кредитлар	Марказлар давлат томонидан қатъий молиялаштирилади, инновация йўналиши устувор
Ўзбекистон	«Тадбиркорлик фаолияти эркинлигини кафолатлаш тўғрисида»ги қонун, Президент қарор ва фармонлари	Солиқ енгилликлари, кредит ва лизинг имкониятлари	Ҳуқуқий база мавжуд, аммо марказларнинг мақоми ва ваколатлари тўлиқ белгиланмаган

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, Европа ва Осиё мамлакатларида кичик бизнес марказлари алоҳида қонунлар билан тартибга солинади ва аниқ молиявий механизмларга эга. Масалан Германия ва Францияда кичик бизнес марказлари давлат сиёсатида стратегик аҳамиятга эга бўлиб, уларга аниқ молиявий механизмлар билан ёрдам берилади. Ўзбекистонда эса марказларнинг институционал мақоми етарлича аниқ эмаслиги уларнинг барқарор фаолиятига тўсиқ бўлмоқда ва ҳуқуқий база шаклланган бўлса-да, марказларнинг институционал мақоми ва молиявий барқарорлигини таъминлаш бўйича ислоҳотларни чуқурлаштириш зарур. Хусусан, Германиядаги давлат-хусусий шериклик модели ва Жанубий Кореянинг грант тизимини трансфер қилиш орқали Ўзбекистондаги марказларнинг институционал салоҳиятини кучайтириш мумкин.

Ўзбекистонда эса сўнгги йилларда кичик бизнесни қўллаб-қувватлашга қаратилган қатор қонунлар ва қарорлар қабул қилинган бўлса-да, уларни амалиётга тўлиқ татбиқ этишда маълум муаммолар сақланиб қолмоқда. Хусусан, кичик бизнес марказларининг ҳуқуқий мақоми, молиявий барқарорлиги ва инновацион йўналишдаги имкониятлари бўйича аниқ механизмлар етарлича шаклланмаган.

Шу муносабат билан қуйидаги таклифларни илгари суриш мумкин:

1. Қонунчиликни такомиллаштириш – кичик бизнес марказларининг мақоми ва ваколатларини аниқ белгилайдиган алоҳида қонун қабул қилиш зарур.
2. Молиявий қўллаб-қувватлашни кучайтириш – давлат бюджети, халқаро молия институтлари ва хусусий сектор иштирокида махсус фондлар ташкил этиш.
3. Инновацион йўналишда ҳуқуқий преференциялар – янги технологиялар жорий этган кичик бизнес марказлари учун солиқ ва божхона имтиёзлари бериш.
4. Хорижий тажриба трансфери – Германия ва Корея моделлари асосида давлат-хусусий шерикликни кенгайтириш.
5. Мониторинг ва баҳолаш тизими – марказлар фаолияти самарадорлигини аниқлаш учун мустақил баҳолаш механизмларини жорий этиш.

Шундай қилиб, ташкилий-ҳуқуқий асосларни мустаҳкамлаш кичик бизнес марказларининг самарали фаолият кўрсатиши, инновацион жараёнларда фаол иштирок этиши ва мамлакат иқтисодиётидаги улушини ошириш учун зарур шартдир. Юқоридагиллар билан бир қаторда, кичик бизнес марказларини ташкил этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари нафақат ҳуқуқий кафолатларни мустаҳкамлаш, балки инновацион тараққиёт ва

рақобатбардошликка эришишда стратегик аҳамият касб этади. Бу жараёнда хорижий тажриба ва миллий шароит уйғунлаштирилиши зарур Шунингдек, марказлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш бўйича мустақил мониторинг тизимини жорий қилиш уларнинг очиқлиги ва ҳисобдорлигини таъминлайди

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Қонуни «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида», 1992 йил, кейинги таҳрирлари.
2. Ўзбекистон Республикаси Қонуни «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш тўғрисида», 2003 йил.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони «Тадбиркорлик муҳитини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида», 2017 йил.
4. Ўзбекистон Республикаси Қонуни «Давлат-хусусий шериклик тўғрисида», 2019 йил.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони «Тадбиркорлик субъектларига хизмат кўрсатиш марказларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида», 2020 йил.
6. World Bank. Doing Business 2020. Washington, DC: World Bank.
7. Mittelstandsgesetz. Deutschland: Региональные программы поддержки МСП.
8. SME Support Act. South Korea: Government grants and subsidies for startups.
9. SME Promotion Law. China, 2003: Law on the Promotion of Small and Medium Enterprises.
10. Франциядаги савдо-саноат палаталари тўғрисидаги қонун ва маҳаллий давлат дастурлари: юридик маслаҳат, солиқ маслаҳати ва стартаплар учун грантлар.